

Andrzej Stawarz

Muzeum Niepodległości w Warszawie jako ośrodek badań naukowych

---

Niepodległość i Pamięć 2/2 (3), 263-271

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Stawarz

Muzeum Niepodległości w Warszawie jako ośrodek badań naukowych

W Warszawie od pięciu lat prowadzi działalność Muzeum Niepodległości. Placówkę powołano do życia w związku z przemianami ustrojowymi u początków III Rzeczypospolitej¹.

Zadaniem Muzeum jest wszechstronne dokumentowanie historii polskich dążeń i walk niepodległościowych - od schyłku XVIII wieku (czas rozbiorów - upadek państwa) do współczesności. Muzeum zajmuje się nie tylko dziejami powstań narodowych, ale także wszelkimi formami działalności politycznej, społecznej czy kulturalnej (a również i naukowej) Polaków - działalności służącej "krzepieniu serc", pobudzaniu ducha narodowego, podtrzymywaniu i wzbogacaniu kultury narodowej w latach niewoli. Bardzo ważnym zadaniem jest również zajmowanie się losami Polaków na obczyźnie - podczas walk o wolność innych narodów, na zesłaniach, przy organizowaniu życia społecznego na emigracji itd. Jest to praca trudna i złożona, wymagająca działań długofalowych, systematycznych i konsekwentnych.

Pamiętajmy, że do lat 1988-1989 gromadzenie dokumentacji dotyczącej czynu niepodległościowego było w Polsce ograniczone względami natury ideologiczno-politycznej. Dość powiedzieć, iż spowodowało to poważne luki w zbiorach muzeów historycznych (przy nadreprezentatywności nurtu rewolucyjnego), a jeżeli chodzi o wystawy, to istniało wiele tematów zakazanych. Nie wolno było prezentować publicznie wystaw poświęconych np.: Józefowi Piłsudskiemu, Armii Krajowej, zbrodni katyńskiej itp. Tak jak w przypadku prasy i książek czy filmów o tym co wolno, a czego nie wolno było pokazywać na wystawach decydowała ostatecznie cenzura.

Pięć lat to z całą pewnością okres za krótki by odrobić wszelkie zaległości w tym zakresie. W dodatku dość długi kryzys gospodarczy (od przełomu lat 70- i 80-tych) ograniczył ilość środków finansowych przeznaczonych na rozwój kultury i badania naukowe. Mimo jednak trudności ekonomicznych muzealnictwo polskie wychodzi z tej próby w miarę obronną ręką. Muzeum Niepodległości, które jest narodową instytucją kultury, zrealizowało w ostatnich latach bardzo wiele zaplanowanych zadań. W ciągu pięciu lat zdołano wzbogacić zbiory o około 6 000 eksponatów, zrealizowano blisko 110 wystaw czasowych, opublikowano 10 pozycji książkowych, zainicjowano własne czasopismo specjalistyczne (naukowo-popularne).

Muzeum Niepodległości jest coraz częściej odwiedzane przez publiczność (głównie młodzież), niekoniecznie tylko przy okazji zwiedzania wystaw. Często odbywają się seanse filmowe (Kino Lektur Szkolnych), projekcje filmów dokumentalnych, koncerty, spektakle małych form teatralnych ("Scena u Radziwiłłów"), odczyty, zebrania naukowe, promocje książek o tematyce historycznej. Placówkę charakteryzuje wielość i różnorodność form edu-

---

¹ A. Stawarz, *Nowe muzeum historyczne w Warszawie*, "Zdarzenia Muzealne", 1991, nr 2.

kacji historycznej i wychowania patriotycznego. Nie hołduje się żadnej określonej opcji politycznej - natomiast dąży się stale do obiektywnego dokumentowania i prezentowania różnorodnych nurtów niepodległościowych, ukazywania niejednokrotnie bardzo skomplikowanych polskich losów i dróg do niepodległego bytu, do wolności.

W codziennej pracy Muzeum Niepodległości istnieją cztery podstawowe kierunki działalności naukowo-dokumentacyjnej oraz naukowo-badawczej:

- 1 - nurt prac historyczno-biograficznych,
- 2 - sporządzanie dokumentacji naukowej zbiorów muzealnych,
- 3 - gromadzenie dokumentacji naukowej - tematycznej (związanej z wystawami stałymi i czasowymi),
- 4 - tworzenie podstaw dokumentacji z zakresu etnografii miasta.

Rozwijanie prac w tych właśnie kierunkach służy nie tylko doskonaleniu warsztatu pracy muzealników. Sprzyja także umacnianiu Muzeum jako liczącej się placówki naukowej, umożliwia rozszerzanie współpracy instytucjami naukowymi w kraju a także zagranicą. Stanowi też o coraz lepszej podbudowie merytorycznej własnej działalności edukacyjnej oraz wydawniczej. Spróbujmy to zilustrować na kilku istotnych i charakterystycznych przykładach z lat 1990 - 1994.

1. Prace historyczno-biograficzne

Są to prace dokumentacyjne i naukowo-badawcze o długoletniej tradycji. Po pierwsze są one kontynuacją *Słownika biograficznego polskich działaczy ruchu robotniczego*², przygotowywanego przez zespół redakcyjny związany niegdyś (do 1990 r.) z Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego, a od 5 lat - w zmodyfikowanym składzie - z Muzeum Niepodległości. Po drugie, dzięki możliwości kontynuacji prac zespołu udało się wydać w 1993 r. trzeci tom *Słownika*³, już po niezbędnej weryfikacji znacznej liczby haseł-biogramów działaczy socjalistycznych i komunistycznych oraz uzupełnieniu zawartości tomu biogramami ważniejszych działaczy niepodległościowych. W 1995 r. zakończone zostaną prace nad tomem IV (litery L-N). W ciągu następnych 4-5 lat winny być zakończone prace nad ostatnimi dwoma tomami, a nieco później nad suplementem.

Słownik jest jednym z najlepszych tego typu opracowań w Europie, cieszy się dużym zainteresowaniem wielu historyków w kraju i zagranicą⁴. Przy dalszej pomocy Komitetu Badań Naukowych dzieło ma szansę zakończenia na przełomie wieków XX i XXI. Dla około 80% haseł biograficznych zebrano już bogaty materiał źródłowy, a cała ogromna baza danych osobowych będzie teraz stopniowo wprowadzana do pamięci komputera. Wzmocni to możliwości lepszego opracowania warsztatowego, jak też ułatwi dostęp wielu badaczy spoza Muzeum do tej obszernej bazy danych. Jest to prawdopodobnie po archiwum redakcji *Polskiego Słownika Biograficznego* największy bank danych biograficzno-historycznych dla ziem polskich XIX-XX w. Również bardzo wartościowy i dopełniający charakter mają prowadzone i uzupełniane od ponad 25 lat kartoteki osobowe byłych więźniów politycz-

2 Pierwsze dwa tomy ukazały się przed laty: t. I (A-D), Warszawa 1978, t. II (E-J), Warszawa 1984.

3 *Słownik działaczy polskiego ruchu robotniczego*, pod red. F. Tycha, t. III, (K), Muzeum Niepodległości, Warszawa 1993.

4 "Por. "Materiaux pour l' histoire de notre temps", Nr 34, Janvier - Juin 1994.

nych z okresu 1834-1925 (Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej - Oddział Muzeum Niepodległości) oraz lat 1939-1944 (Muzeum Więzienia "Pawiak" - także Oddział MN). Pierwsza z wymienionych kartotek jest komputeryzowana od drugiej połowy 1993 r., druga zaś będzie komputeryzowana w niedługim czasie. Sporządzanie i uzupełnianie tych kartotek ma poważne znaczenie dokumentacyjne i badawcze - oryginalne spisy więźniów politycznych w obu przypadkach nie zachowały się.

2. Dokumentacja naukowa zbiorów muzealnych

Ta podstawowa dla muzealnictwa forma naukowego opracowania zbiorów (katalogi kart inwentarzowych, indeksy pomocnicze) realizowana jest od wielu lat zgodnie z obowiązującymi w tej dziedzinie regulami. Katalog naukowy zawiera informacje o niemal wszystkich eksponatach (blisko 40 tysięcy pozycji). Od 1995 r. dane z tego katalogu zaczyna się wprowadzać do pamięci komputera. W niedługim czasie ułatwi to znacznie pracę działu gromadzenia zbiorów i usprawni dostęp do informacji użytkownikom spoza Muzeum.

Najważniejsze i najciekawsze eksponaty można pogrupować w kilkunastu zbiorach tematycznych. Do wartościowszych należą m.in.: 1) pamiątki powstań narodowych, w tym szczególnie związane z Powstaniem Styczniowym (1863-1864)⁵, 2) kolekcja około 120 obrazów Aleksandra Sochaczewskiego, malarska dokumentacja polskiej martyrologii syberyjskiej II połowy XIX w.⁶, 3) zbiory dokumentów związanych z działalnością polityczno-społeczną i niepodległościową na przełomie XIX i XX w. (1864-1918)⁷, w tym unikatowe materiały z lat Rewolucji 1905-1907, 4) dokumenty i pamiątki ukazujące losy Polaków i Żydów w latach okupacji hitlerowskiej, 5) materiały archiwalne, druki bezdebitowe i inne dokumenty obrazujące zmagania opozycji z rządami komunistycznymi PRL-u w latach 1970-1989, 6) materiały związane z narodzinami III Rzeczypospolitej, i kilka innych.

W ostatnich trzech latach zapoczątkowane zostały nowe kolekcje, mające uzupełnić luki związane z dokumentowaniem historii narodu polskiego w XX stuleciu. W 1992 r. utworzono Kolekcję Pamięci Józefa Piłsudskiego. Jej zadaniem jest uzupełnianie zbiorów Muzeum Niepodległości związanych z czynem niepodległościowym Piłsudskiego, Legionów i Polskiej Organizacji Wojskowej, a także obroną II Rzeczypospolitej przed najazdem bolszewickim 1920 r.⁸. W następnym roku zaczęto tworzyć dwie inne kolekcje: Kolekcję im. gen. Władysława Sikorskiego, dla udokumentowania polskiego czynu zbrojnego na Zachodzie w latach II wojny światowej, oraz Kolekcję Leopolis - grupującą ocalone pamiątki polskości Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich⁹. Natomiast w 1994 r. zapoczątkowana została Kolekcja Sybiracka - w jej ramach gromadzi się pamiątki tych Polaków, którzy po 17 września 1939 r. doświadczyli gehenny sowieckich łagrów i przymusowej deportacji w głąb ZSRR¹⁰. Rozwój tych kole-

5 *Powstanie Styczniowe w zbiorach Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego*, Katalog, Warszawa 1982.

6 **H. Boczek, B. Meller**, *Aleksander Sochaczewski - malarz syberyjskiej katorgi*, Warszawa 1993.

7 *Katalog polskich druków socjalistycznych*. Oprac. **M. Pałaszewska**, Warszawa 1990.

8 **B. Andrysewicz**, *Kolekcja Pamięci Józefa Piłsudskiego*. "Niepodległość i Pamięć", nr 1, 1994, s. 203-205.

9 **H. Wiórkiewicz**, *Kolekcja Leopolis Muzeum Niepodległości w Warszawie*, "Niepodległość i Pamięć", nr 1, 1994, s. 199-202.

10 **A. Milewska**, *"Kolekcja Sybiracka" Muzeum Niepodległości*, "Niepodległość i Pamięć", nr 2, 1995, s. 259-260.

kcji wydaje się gwarantować dość wydatne i zasadne merytorycznie wzbogacanie zbiorów Muzeum Niepodległości w perspektywie najbliższych lat. Opracowanie merytoryczne wielu nowych obiektów (około 1500 - 2000 pozycji w ciągu roku) wymaga częstych kontaktów ze środowiskami naukowców, historyków w kraju (Instytut Historii PAN, Wojskowy Instytut Historyczny, archiwa państwowe) i zagranicą (Instytut Piłsudskiego w Nowym Jorku, Instytut i Muzeum W. Sikorskiego w Londynie, i in.). Perspektywy poszerzania tych kolekcji są jeszcze - przynajmniej potencjalnie - bardzo duże. Nie ma już przesadnych oporów środowiskowych i osobistych związanych z przekazywaniem do zbiorów państwowych pamiątek niepodległościowych, wciąż ujawniane są nowe ciekawe obiekty, które oferują ludzie często najzupełniej bezinteresownie, z potrzeby serca, ale niekiedy także osoby znajdujące się w złej sytuacji materialnej, pragnące poprzez sprzedaż dokumentów, fotografii, różnych pamiątkowych przedmiotów o wartości historycznej podreperować swój kruchy budżet domowy.

Istnienie nowych kolekcji zintegrowało wokół Muzeum część środowisk kombatanckich (do niedawna jeszcze raczej niechętnie współpracujących z muzeami państwowymi), byłych więźniów i zesłańców (Sybiraków) oraz Polaków wywodzących się z tzw. Kresów Wschodnich. Nawiązana współpraca w tym zakresie - także przecież z wieloma znawcami tematu (historykami czy etnografami) - rokuje dobrze na przyszłość. Jest szansa na opracowanie w najbliższych latach kilku katalogów tematycznych zbiorów, np.: Józef Piłsudski w pamięci pokoleń, Lwów i Kresy Południowo-Wschodnie w ikonografii, Pamiątki łagrów i tułaczki na Wschodzie (1939-1947) i kilku innych.

Przy opracowywaniu zbiorów Muzeum bardzo użyteczni są - obok historyków i historyków sztuki - etnografowie. Obecnie coraz wyraźniej krystalizuje się kierunek ich dalszej pracy. Po pierwsze, etnografowie przygotowują materiały naukowe służące rozpoznawaniu i interpretacji symboliki narodowo-niepodległościowej (i częstokroć towarzyszącej jej symboliki religijnej) licznych eksponatów, takich jak: tkaniny dekoracyjne, sztandary, medale, odznaki, dzieła sztuki, biżuteria patriotyczna i in. Po drugie, zapoczątkowane zostało naukowe opracowanie materialnych wytworów służących w XIX i XX wieku wychowywaniu kolejnych pokoleń - w powiązaniu z tzw. obyczajem patriotycznym. To bardzo istotny kierunek poszukiwań, a dotychczasowe ustalenia historyków są niewystarczające. Po trzecie, interpretacji czy fachowej konsultacji etnografów wymagają przedmioty codziennego użytku - na ogół drobne, bo tylko takie mogły się podczas tułaczki przechować - służące niegdyś np. Sybirakom. Po czwarte, niezbędny jest udział etnografów przy właściwym eksponowaniu przedmiotów kultury materialnej w ramach wystaw muzealnych odwołujących się do szerszego tła danej epoki, bądź też prezentujących polskie osiągnięcia w etnograficznych badaniach, np. na obszarze Syberii w XIX wieku¹¹. Z pewnością przy dalszym rozwoju Muzeum zakres pracy naukowej etnografów może ulec poszerzeniu.

---

11 M. Woltanowska, *Wystawa "Polscy zesłańcy po 1863 r. jako badacze Syberii"*, "Niepodległość i Pamięć", nr 2, 1995, s. 241-246, Z. Wójcik, *Zesłańcze szlaki uczonych polskich w Rosji*, tamże, s. 123-138. Por. także: A. Kuczyński, *Syberia. Cztery lata polskiej diaspory. Antologia historyczno-kulturowa*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1993.

3. Dokumentacja związana tematycznie z wystawami

W związku z organizacją i przygotowaniem merytorycznym większości wystaw historycznych (niekiedy także etnograficzno-historycznych) kustosze Muzeum wykonywali obszerne kwerendy w zbiorach innych muzeów, bibliotekach naukowych oraz archiwach. Pole penetracji było w kilkunastu przypadkach bardzo szerokie, a nawet wykroczyło poza granice kraju. Muzeum Niepodległości skorzystało bowiem z otwarcia dla Polski archiwów byłego ZSRR. W pierwszym momencie nawiązane zostały kontakty z Rosyjskim Wojenno-Historycznym Archiwum Państwowym w Moskwie. Przeprowadzone w tym archiwum poszukiwania przyniosły wiele nieznanych do tej pory, niezwykle interesujących materiałów do następujących tematów: 1) Udział Polaków w kampanii napoleońskiej 1812 roku w Rosji, 2) Cytadela Warszawska w XIX wieku, 3) Insurekcja kościuszkowska 1794 r. Dzięki owocnej współpracy ze wspomnianym archiwum moskiewskim Muzeum Niepodległości mogło zrealizować nie tylko dwie wystawy - w 1992 r. pt. "Z Napoleonem do Moskwy 1812 r." oraz w 1994 r. w 200-lecie insurekcji kościuszkowskiej - ale pozyskało także kilka tysięcy reprodukcji dokumentów (kserokopie i mikrofilmy), a ponadto unikalne mapy (reprodukcje laserowe). Materiały te będą służyły następnym wystawom, a przede wszystkim są już teraz stopniowo udostępniane historykom (także spoza Muzeum) przygotowującym nowe opracowania naukowe. Kwerendy w Rosyjskim Wojenno-Historycznym Archiwum Państwowym w Moskwie będą kontynuowane, czynione są starania by uzyskać także swobodny dostęp do innych archiwów Rosji (Petersburg) czy Ukrainy (Kijów, Odessa) przechowujących znaczne ilości materiałów (polonica) interesujących nasze Muzeum.

Jeżeli chodzi o prace naukowo-muzealne w archiwach, muzeach czy bibliotekach krajowych (w głównej mierze warszawskich), to do najlepiej warsztatowo opracowanych zagadnień zaliczyć trzeba: Powstanie Styczniowe 1863-1864, Rodowód Polskiej Partii Socjalistycznej, Rewolucja 1905-1907 w Królestwie Polskim, Odzyskanie Niepodległości w 1918 r., Zesłańcy polscy po 1863 r. jako badacze Syberii, Józef Piłsudski w pamięci pokoleń, Polskie Państwo Podziemne wobec zagłady Żydów (1939-1944), Kobiety w Powstaniu Warszawskim. Muzeum Niepodległości w ostatnim czasie przygotowując wystawy historyczno-literackie zgromadziło bardzo obszerną dokumentację muzealno-archiwalną i naukową dotyczącą wybitnych polskich pisarzy - Zofii Kossak oraz Stefana Żeromskiego. Obecnie trwają prace naukowo-dokumentacyjne związane z przygotowaniem następujących wystaw: "100 lat temu we Lwowie" (o założeniu w 1895 r. Towarzystwa Ludoznawczego), "Powstanie Listopadowe 1830-1831", "W 50. rocznicę wyzwolenia hitlerowskich obozów koncentracyjnych", "500 lat kontaktów polsko-gruzińskich", "Więźniowie polityczni okresu stalinowskiego w Polsce (1944-1956)". Przyniesie to znaczne wzbogacenie dokumentacji naukowej Muzeum w latach 1995-1997.

4. Prace związane z etnografią miasta

W 1992 r. w Muzeum Niepodległości zawiązano - w ramach współpracy z Muzeum Woli (Oddział Muzeum Historycznego m. st. Warszawy) oraz Oddziałem Warszawskim Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego - Koło Zainteresowań Etnografią Miasta. Celem działalności Koła jest zainicjowanie i rozwinięcie badań etnograficznych bądź też etnograficzno-historycznych nad kulturą Warszawy oraz miasteczek regionu (Mazowsze i Podlasie).

Do tej pory organizowane są cykliczne zebrania naukowe, podczas których badacze z różnych ośrodków krajowych (Warszawa, Łódź, Kraków, Olsztyn) prezentują wyniki swoich nowszych badań. Część referatów została opublikowana w "Materiałach do Etnografii Miasta" wydawanych przez Towarzystwo Przyjaciół Żyrardowa, od kilkunastu lat bardzo czynne w rozwijaniu badań etnograficznych nad miastem¹². Dzięki aktywności członków Koła udało się zebrać materiały do pierwszego numeru rocznika etnologii miasta (piszę o tym tytule w dalszej części artykułu). Koło przygotowuje seminarium polsko-słowackie oraz cykl spotkań mających spopularyzować wiedzę o zapomnianych warszawskich tradycjach i obyczajach. Planuje się w 1996 r. przygotowanie i opublikowanie książki o roli różnych grup etnicznych i wyznaniowych w rozwoju kulturowym Warszawy (przed 1939 r.). Obecnie Koło liczy około 50 członków, z tego więcej niż połowa związana jest z Warszawą i regionem.

Warto też zauważyć, że Muzeum od lat 1990-1991 podejmuje próby w zakresie gromadzenia i naukowego opracowania zbiorów ikonograficznych związanych tematycznie z etnografią miasta. Podjęta współpraca z Katedrą Etnologii Uniwersytetu Łódzkiego oraz Ośrodkiem Dokumentacji i Informacji Etnograficznej PTL w Łodzi, rokuje dobrze na rychłe wdrożenie odpowiedniego systemu opracowania i przetwarzania danych w tym zakresie. W ostatnich kilku latach Muzeum pozyskało wiele rycin, litografii, pocztówek i fotografii - znaczna ich część posiada ogromne walory poznawcze, także w odniesieniu do etnografii miasta (ubioru, sceny rodzajowej, wystrój ulic i miejsc publicznych, uroczystości i święta itp.).

5. Publikacje.

Muzeum Niepodległości od początku prowadzi działalność edytorską. Jest to działalność specyficzna, dostosowana do profilu placówki i zarazem ograniczona rozmiarami ze względu na niewielkie środki finansowe jakimi placówka dysponuje. Trwałe podstawy finansowania ma zapewniony *Słownik biograficzny...*, natomiast na pozostałe poważniejsze pozycje trzeba uzyskiwać każdorazowo środki z kilku źródeł (m.in. Komitet Badań Naukowych, Ministerstwo Kultury i Sztuki, Wojewoda Warszawski, różne fundacje itp.).

5.1. Czasopisma.

W latach 1992-1993 Muzeum Niepodległości podjęło prace przygotowawcze związane z powołaniem do życia własnego czasopisma naukowo-popularnego o charakterze muzealno-historycznym. Przyjęto nazwę "Niepodległość i Pamięć, nawiązującą do periodyku "Niepodległość" wydawanego w II Rzeczypospolitej (przed 1939 r.), a po wojnie na emigracji przez Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowy Jorku¹³. "Niepodległość i Pamięć" jest jednak pismem zupełnie odrębnym, oryginalnym, redagowanym przede wszystkim pod kątem zainteresowań historyków-muzealników, nauczycieli, miłośników ojczyźtych dziejów najnowszych, a nie tylko stosunkowo wąskiego grona naukowców, specjalistów historii Polski XIX czy XX wieku. W zamyśle redakcyjnym poszczególne numery będą monotematyczne.

12 A. Stawarz, *Badania kultury robotników żyrdowskich w latach 1976-1991. Inspiracje, organizacja, wyniki*, (w:) *Materiały do etnografii miasta*, cz. I, Żyrardów 1992, s. 79-86.

13 "Niepodległość i Pamięć", nr 1 ukazał się w listopadzie 1994 r., nr 2 - w marcu 1995 r.

Numer inauguracyjny został poświęcony odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. i przyłączeniu części Górnego Śląska do Macierzy. Numer następny skupia się na problematyce Powstania Styczniowego i zesłaniach na Syberię. Znaczna część artykułów, materiałów, szkiców i sprawozdań powiązana jest tematycznie z wystawami prezentowanymi w ostatnich latach przez Muzeum Niepodległości, a niektóre opracowania to pogłębione merytorycznie komentarze wystaw. W latach 1995-1996 kolejne numery "NiP" będą poświęcone problematyce II wojny światowej i okupacji hitlerowskiej, 75. rocznicy bitwy warszawskiej 1920 roku, Tadeuszowi Kościuszce i jego epoce, Józefowi Piłsudskiemu - twórcy Polski Odrodzonej. Jeżeli pismo uzyska stałą dotację KBN-u, to już wkrótce może stać się kwartalnikiem. W każdym razie "NiP" ma ogromne szanse rozwoju, współpracę autorską podjęło już wielu znanych i cenionych historyków z Warszawy i innych ośrodków. Jedynym problemem pozostaje dobra dystrybucja, co może mieć ogromne znaczenie przy podniesieniu nakładu (aktualnie - 1000 egz.).

Skupienie się grupy kilkudziesięciu etnografów (a także historyków) interesujących się rozwijaniem badań kultury miejskiej dało Muzeum Niepodległości impuls w kierunku powołania także czasopisma reprezentatywnego i dla tej dziedziny wiedzy. Co prawda możliwości publikacji bieżących postępów badawczych nadal istnieją na łamach takich czasopism fachowych, jak "Etnografia Polska", "Lud", "Polska Sztuka Ludowa - Konteksty", "Łódzkie Studia Etnograficzne", a od 1992 r. ponadto w "Materiałach do Etnografii Miasta". Głównie jednak publikowane są teksty w języku polskim, brakuje możliwości szerszego zaprezentowania własnych osiągnięć badawczych ośrodkom zagranicznym - europejskim czy pozaeuropejskim. Stąd pomysł powołania specjalistycznego pisma w języku angielskim "Journal of Urban Ethnology". Ze względu na dość długi i skomplikowany cykl prac redakcyjnych i technicznych oraz znacznie wyższe koszty (tłumaczenia) niż w przypadku polskojęzycznych, będzie to rocznik. Pierwszy numer został już skierowany do druku¹⁴. Na razie autorami są wyłącznie etnografowie polscy, redakcja pragnie jednak zaprosić i włączyć do współpracy etnologów z zagranicy, szczególnie z innych krajów Europy Środkowowschodniej. Jeżeli chodzi o pierwszy numer "JoUE", to na jego łamach swoje artykuły prezentują niemal wszyscy najbardziej liczący się etnografowie czy etnologowie miasta. Ten inauguracyjny numer "JoUE" nie pretenduje jednakże do roli zbioru artykułów podsumowujących osiągnięcia polskich badań w tej dziedzinie - na to jest jeszcze chyba za wcześnie.

Trzecim pomysłem jest rocznik (lub półrocznik) pt. "Suburbia Varsoviae" o charakterze historyczno-etnograficznym, mocno osadzony w realiach regionu podstołecznego. Jest to inicjatywa zmierzająca do pogłębienia badań nad przedmieściami i nieco dalszymi okolicami Warszawy. Rozwijane od lat studia nad stolicą kraju (varsavianistyka), a z drugiej strony nad regionem (Mazowsze) bardzo słabo uwypuklały problematykę zmian gospodarczych, społecznych czy kulturalnych na "obrzeźkach" polskiego centrum. W czasopiśmie zamieszczone będą wyłącznie autorskie monograficzne opracowania tematyczne.

---

14 Ukaże się w drugiej połowie 1995 r.

5.2. Katalogi, albumy, książki.

Każdej wystawie przygotowanej przez Muzeum Niepodległości towarzyszy informator lub folder, zwykle drukowany lub powielany w stosunkowo niewielkim nakładzie, ale za to w możliwie oryginalnej formie graficznej. Rzadko drukowane są plakaty wystaw - ich koszty (projekt autorski oraz papier i druk) są niepomiarne wysokie w stosunku do wszystkich innych istotnych dla Muzeum wydatków.

Stopniowo opracowywane są i publikowane przewodniki po stałych ekspozycjach oraz katalogi zbiorów. W 1994 r. wydano przewodnik po Muzeum Więzienia "Pawiak" w trzech wersjach językowych: polskiej, angielskiej i niemieckiej¹⁵. W przygotowaniu znajduje się przewodnik po Muzeum X Pawilonu. Natomiast co do katalogów zbiorów przyjęto zasadę publikowania tylko katalogów najważniejszych kolekcji. Na początek wydano bogato ilustrowane opracowanie kolekcji obrazów Aleksandra Sochaczewskiego, znakomicie dokumentującej losy polskie na Syberii w II połowie XIX wieku¹⁶.

W 1991 r. Muzeum Niepodległości zainicjowało, wspólnie z Muzeum Wojska Polskiego, serię zeszytów popularnonaukowych "Boje o niepodległość i granice", prezentując pierwsze opracowanie¹⁷. Wobec jednakże faktu pojawienia się kilku innych serii o podobnym profilu i małego zainteresowania czytelników naszą serią, odstąpiono od zamiaru jej kontynuacji. Natomiast z dobrym odbiorem i żywszym zainteresowaniem spotkała się seria zapoczątkowana w 1993 r. - "Polacy na obczyźnie". W ramach tej serii publikowane są prace naukowo-popularne oraz wspomnienia omawiające ciekawe, a stosunkowo mało znane epizody z życia Polonii zagranicznej, wkład Polaków w rozwój kulturalny i cywilizacyjny innych krajów, a przede wszystkim działalność niepodległościową prowadzoną na emigracji w XIX i XX wieku. Do tej pory Muzeum wydało trzy książki z tego cyklu¹⁸, w opracowaniu znajduje się kilka następnych. Część opracowań powstała w wyniku badań przeprowadzonych w ostatnich latach przez pracowników Muzeum Niepodległości. W miarę napływu wartościowych opracowań autorów własnych i spoza grona pracowników, Muzeum Niepodległości publikuje też książki o do niedawna "zapomnianych bohaterach" - uczestnikach walk o wolność narodu¹⁹.

***

Na razie trudno bardziej szczegółowo i głęboko oceniać dorobek naukowy warszawskiego Muzeum Niepodległości. Warto jednak na zakończenie podkreślić, że mimo dość jednoznacznego wyprofilowania merytorycznej działalności placówki na zagadnienia historii XIX-XX w. sporą rolę w kształtowaniu oblicza Muzeum odgrywa etnografia. I nie jest to

15 "Pawiak 1939-1944", oprac. B. Izdebska, Warszawa 1994.

16 Por. przypis 6.

17 J. Odziemkowski, *Mielejczyce 19 VIII 1920*, Warszawa 1991.

18 Z. Dunin-Wilczyński, *Wojsko Polskie w Iraku 1942-1943*, Warszawa 1993, M. Cabanowski, *Tajemnice Mandżurii - Polacy w Harbinie*, Warszawa 1993, W. Winkler, *Emigrant*, Warszawa 1994.

19 A. Średnicki, *Droga do Monte Cassino i dalej*, Warszawa 1993, M. Cabanowski, *Generał Bułak-Bałachowicz - zapomniany bohater*, Warszawa 1993, S. Kościelniak, *Cena wolności*, Warszawa 1994. Przygotowane są ponadto do druku dwie pozycje dotyczące Powstania Warszawskiego 1944 r. Z braku środków finansowych nie udało się tych książek opublikować w związku z 50. rocznicą Powstania (1944).

chyba przypadkowe. Jestem głęboko przekonany, że to kierunek właściwy, wszak wszelkie ruchy społeczne (w tym wolnościowe) i zmiany w kulturze mogą być dogłębniej i pełniej poznane właśnie dzięki metodologicznemu wsparciu ze strony innych nauk humanistycznych, w tym także (a w wielu konkretnych przypadkach przede wszystkim) etnografii czy etnologii. Mam nadzieję, że podane tutaj przykłady są chociaż częściowo przekonującą ilustracją tej tezy.

O wynikach prac badawczych, edytorskich, a także o najważniejszych wystawach i postępach w zakresie gromadzenia zbiorów, będziemy się starali systematycznie informować Czytelników na łamach "Niepodległości i Pamięci".